

MŰEMLÉK- VÉDELEM

LXIII. évf.

2019

1-2. szám

Ára: 1800 Ft

MŰEMLÉKVÉDELEM

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM FOLYÓIRATA

LXIII. évf.

2019

1-2. szám

Alapította: Gerő László

Szerkesztőbizottság: L. Balogh Krisztina, Fejérvy Tamás, Győr Attila, Koppány András, Krähling János,
Nagy Gergely Domonkos, Ritoók Pál, Veöreös András

Főszerkesztő: Vukoszávlyev Zorán

Szerkesztőségi asszisztens: Lengyel Zita és Szólik Krisztina

Szerkesztőség: Miniszterelnökség – Építészeti és Építészeti Helyettesi Államtitkárság Építészeti Főosztály
1054 Budapest, Báthory u. 12.

Telefon: 795-3273, e-mail: krisztina.szolik@me.gov.hu

Előfizetésben terjeszti az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. Előfizetési díj 2019. évre: 5000,- Ft
Példányonként megvásárolható az ÉTK Kft. könyvesboltjában (1074 Budapest, Hársfa u. 21.) és bizományosoknál
(FUGA; TERC Kft.; Irók boltja). Egy szám ára: 900,- Ft

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENT

Boguslaw Szmygin: Történeti romok – védelem, vagy rekonstrukció? / <i>Historical ruins – preservation or reconstruction</i>	1
Meggyesi Tamás: A romok világa / <i>The world of ruins</i>	6
Mezős Tamás: Az értékítélet történeti változásai a műemlékvédelemben / <i>Historical changes of value judgment in monument protection</i>	17
Krähling János: Értékszemlélet, kutatás, történeti helyiségkönyv – Módszertan és eredmények / <i>Values approach, research, historical room book – Methods and Results</i>	29
Jobbik Eszter – Zslebcics Judit: Késő középkori falusi templomépítészeti a Balaton körül / <i>Late medieval village church architecture around Lake Balaton</i>	40
Karácsony Rita: A szocreál jelenléte a műegyetemi építészettanításban / <i>The presence of socialist realism in the architectural education at the Technical University of Budapest</i>	67
Varga Piroska: Belső terek helyreállítása: rekonstrukció vagy új alkotás? / <i>Restoration of interiors: reconstruction or new creation?</i>	80
Csontos Györgyi: Az ipari örökség revitalizációjának kísérlete – Ózd, Kultúrgyár / <i>An attempt to revitalize the industrial heritage – Ózd, Kultúrgyár (CultureFactory)</i>	92

A folyóirat tanulmányai lektoráltak.

A címlapon Ózd, Kultúrgyár; Erőmű épület külső és belső képe, rajzai szerepelnek.

(Tervező: Csontos Györgyi DLA. Fotó: Danyi Balázs)

Lapalapító: Miniszterelnökség

A folyóirat az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. gondozásában készül

Felelős vezető: Mohr László ügyvezető igazgató

Kiadói szerkesztő: Karácsony Tiborné kiadóvezető

1074 Budapest, Hársfa u. 21. Telefon: 06-30-278-4247, e-mail: e.karacsony@etkkft.hu

Tipográfia: WOW Stúdió Kft.

Nyomdai munkák: Séd Nyomdaipari Kft.

Azonosság szám: 14/2019

INDEX: 25 585 ISSN: 0541-2439

A SZOCREÁL JELENLÉTE A MŰEGYETEMI ÉPÍTÉSZETOKTATÁSBAN

Karácsony Rita

Művészettörténész (2014), a BME Csonka Pál Doktori Iskola hallgatója. Kutatási területe az 1945 utáni másfél évtized építészoktatása és a hazai modern építészet története.

E-mail: karacsonyr@gmail.com

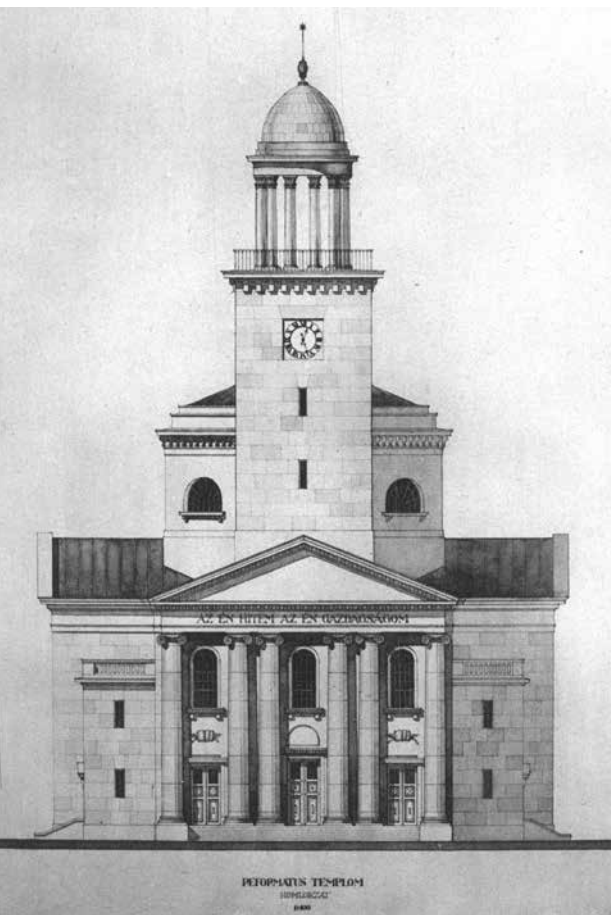
THE PRESENCE OF SOCIALIST REALISM IN THE ARCHITECTURAL EDUCATION AT THE TECHNICAL UNIVERSITY OF BUDAPEST

A recent PhD research attempts to explore Hungarian architectural education from 1945 to 1956 from as many perspectives as possible, by using interviews with former students, memoirs, and articles published in the contemporaneous specialized press. With the help of these documents, the thesis tries to supplement Zoltán Szentkirályi's and Gyula Istváni's research on the history of Hungarian architectural education, which works had relied primarily on archival materials.

Within the mentioned period, the present study deals primarily with some years (1951-54) of the style dictation of Socialist Realism. What changes did the Communist takeover bring to the life of the Technical University of Budapest, and what consequences did the great architectural debate of 1951 have for education? For example, the year of the turn had a significant impact on the composition of the teaching staff and, due to the introduction of ideological subjects, on the curriculum too. However, it was only in 1951 that professional subjects were most affected, at the end of which year the victory of the Socialist Realist style over Modernism was decided. The resolutions of the First National Congress of Hungarian Architects aimed, among other things, at reforming architectural education, establishing the architectural designer education in Hungary, and immediately eliminating the influence of Western „imperialist” architecture in student plans. But how was all this considered implementable at the Faculty of Architecture of TUB?

Developers of the 1951/52 reform – in order to make the education of architects at the Technical University the basis of Socialist Realist architecture as soon as possible – added old-new subjects to the curriculum, especially to the one of the Designer Class. Architectural Morphology, Architectural Composition and Ornamentation studies were meant to draw attention to the applicability of the forms and articulating elements of historical architecture, first and foremost Hungarian Classicism, which was most in line with the style dictation. The leadership of the Party once again required students, as well as architects working in state-owned design offices, to design in the one and only way dictated by them.

However, the state of university students was somewhat easier compared to that of architects working at state-owned design institutes, which was the merit of some professors who were committed to Modernism even during the era of Socialist Realism. Secret lectures were held for a narrow circle, where international Modern architecture was introduced to a receptive audience. Some professors allowed the more talented students to make two plans in parallel: one in a style meeting the requirements of Socialist Realism and one in the modern spirit. Similarly, students could design an essentially functionalist building, and at the end completed it with the required decorations. Such and similar unofficial methods allowed to maintain a connection with the teaching of Modern architecture in the previous era, the history of which dates back to the late 1920s, and so after the style dictation came to an end, it was possible to continue designing and education where they were left off before 1951.

1. kép Szabó G.: Református templom terve, 1930.
Konzulens: Wälder Gyula. Forrás: *Technika* 11. (1930)
7. melléklet

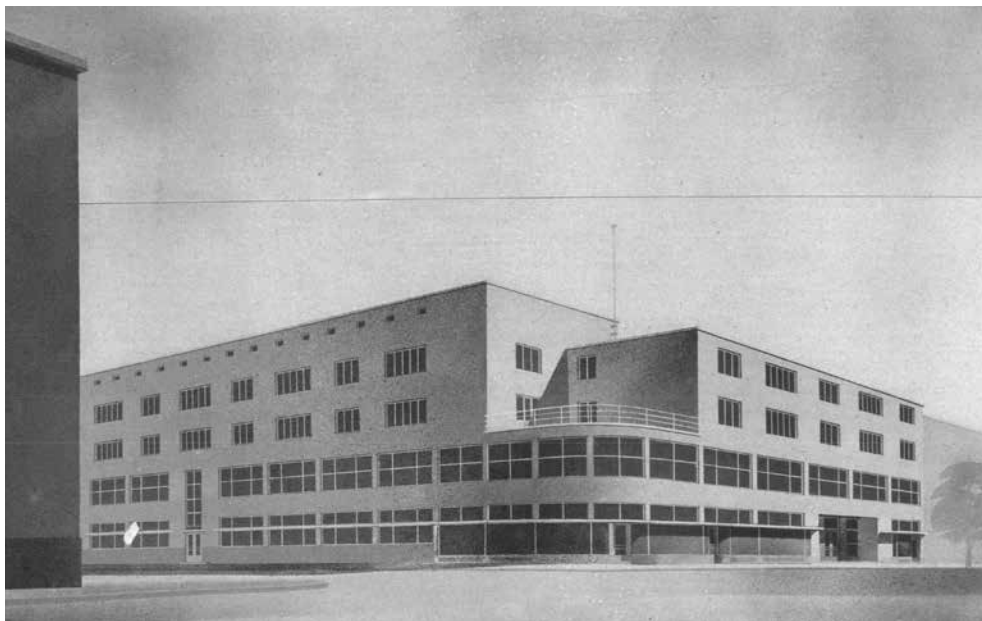
A szocialista realista stílusdiktátum időszaka (1951–54) nemcsak az állami tervezőirodákban zajló munkára volt hatással, hanem a magyar építészoktatást is átalakította. A szocialista hatalomátvételt követően elsőként a tanári kar összetételén változtattak, valamint az ideológiai tantárgyak bevezetése miatt a tanrenden is, de a szakmai tárgyakat leginkább csak az 1951-es stílusvita és ennek következményei érintették.

Egy nemrég indult PhD-kutatás többek közt arra tesz kísérletet, hogy a műegyetemi építészoktatásnak a szocreál idejére eső néhány évt vizsgálja meg közelebbről, mindenekelőtt az egykori hallgatók személyes emlékeit alapul

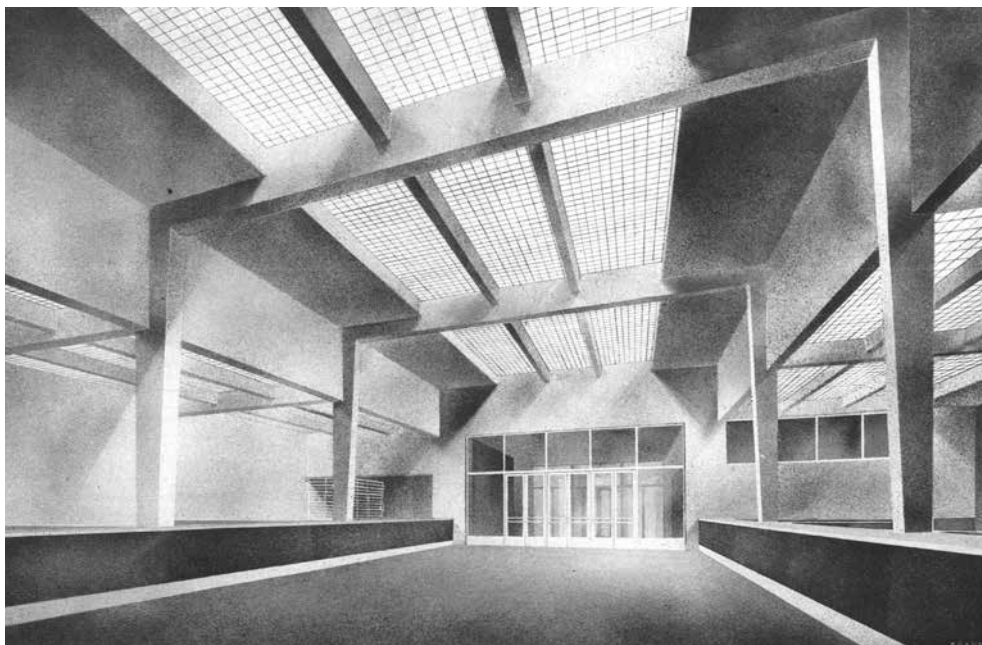
véve.¹ Ezáltal, a személyes történeteken keresztül próbálja meg kiegészíteni *Szentkirályi Zoltán*² és *Istvánfi Gyula*³ a műegyetemi építészoktatás történetével kapcsolatos kutatásait, melyek elsősorban az archívumokban található dokumentumokra, a kari tanácsülési jegyzőkönyvek szövegeire és órarendekre támaszkodnak.

A levéltári anyagok a korabeli szakajtóban megjelent cikkekkkel és az egykori hallgatókkal készített interjúkkal összevetve segítségünkre lehetnek a következő kérdések megválaszolásában. Milyen mértékben és milyen módon befolyásolta a stílusdiktátum az építészoktatást? Megjelentek-e új tárgyak a tantervben ezzel összefüggésben, és ha igen, milyen céllal? Vajon ugyanazt várták-e el az oktatásban a hallgatóktól a stílusdiktátummal kapcsolatban, mint az állami irodákban dolgozó építészeketől, vagy esetleg könnyebb volt a hallgatóság helyzete? Milyen alternatív megoldások léteztek a stílusban tervezésre? És hogyan sikerült mégis – egyes oktatóknak köszönhetően – fenntartani az érdeklődést a legújabb nemzetközi építészeti irányzatok iránt az arra fogékony hallgatóságban a szocreál időszak alatt? Azt ugyanis kijelenthetjük, hogy – előzményeit tekintve – az 1920-as évek végére visszanyúló modern szemléletű oktatás a szocreál stílusdiktátum miatt néhány évre megszakadt, de a folytonosságot ennek ellenére sikerült biztosítani, és így az enyhülés után gyakorlatilag ott lehetett folytatni a tervezést, ahol 1951-ben abbahagyták.

A Modern Mozgalom hatását az 1920-as évektől kezdve egyre erőteljesebben lehetett érezni Magyarországon is. Az új építészeti törekvésekre idővel az építészoktatás szereplőinek is reagálniuk kellett. Egyik első lépésként 1923-ban *Kotsis Iván* vezetésével létrehozták a három történeti tanszék mellett működő általános tervezési tanszéket, mellyel hamarosan megkezdődhetett a stílusban tervezés gyakorlatától való fokozatos elszakadás.⁴ A folyamatnak az 1930-ban Budapesten megrendezett XII. Nemzetközi Építész-kongresszus adott újabb lendületet, melynek keretében az építészoktatás aktuális helyzetét is megvitatták.⁵ A kongresszushoz kapcsolódóan a Műegyetemen hallgatói tervkiállítást rendeztek, ahol – vélhetőleg a külföldi és a hazai szakma⁶ nyomására – már a modernebb szellemű épülettervek voltak túlsúlyban, de néhány stílusban tervezett épület rajzát is kiállították⁷ (1–3. kép). Ez a kettősség a két világháború között nemcsak az oktatásban volt jelen, hanem egyes építészek magántervezői munkásságát is jól jellemezte. *Hüttl*

2. kép Körner József: Bank és bérház terve, 1930. Konzulens: Kotsis Iván. Forrás: *Technika* 11. (1930) 7. melléklet

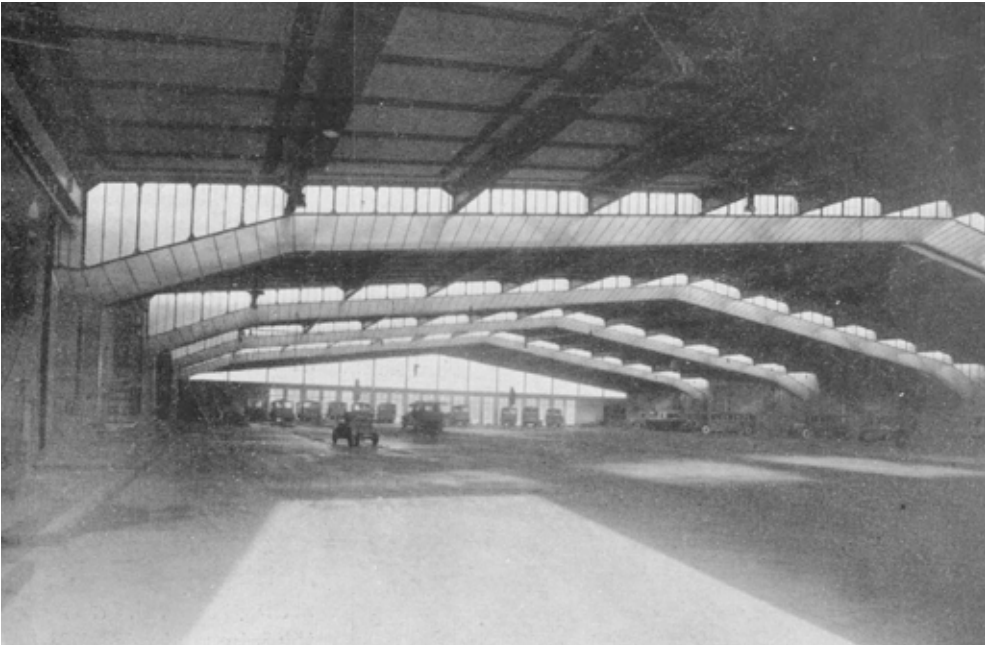
3. kép Körner József: Bank pénztárcsarnokának terve, 1930. Konzulens: Kotsis Iván. Forrás: *Technika* 11. (1930) 7. melléklet

4. kép Hüttl Dezső: Piarista Gimnázium, Kecskemét, fölépcsőház. Fotó: Karácsony Rita, 2017

Dezső professzor, 1930–32 között a Műegyetem rektora, úgy vélte az 1930-as évek elején, hogy a modern építészet még nem mutatkozik minden esetben alkalmasnak arra, hogy bizonyos igényeknek, így például a reprezentációs célokra elegendő legyen.⁸ Emiatt saját tervezői munkásságában egyes épülettípusok esetében – autóbuszgarázs, bérház, sportklubház, kórház – modernebb stílusban tervezett, míg például a piarista rendnek szánt épületek tervezésekor továbbra is a történeti stílusokhoz fordult: klasszicizáló neobarrokk iskolaépületek, iskolabövitések születtek a Hüttl-irodában még a '30-as, '40-es évek fordulóján is⁹ (4–5. kép).

A nyugati modern építészeti irányzat egyre nagyobb teret nyert tehát a műegyetemi építészettanításban, ugyanakkor Kotsis Iván professzor a kezdetektől ügyelt arra, hogy a legújabb irányzatok felületes átvétele helyett inkább a helyi – gazdasági, környezeti – adottságokhoz jobban illeszkedő épülettervek születését segítse elő. Maga Kotsis „konzervatív haladásnak”¹⁰ nevezte ezt a gyakorlatot, mely azután sem tűnt el a Műegyetemről, hogy a professzort 1949-ben idő előtt nyugdíjazták. Hasonló hozzáállás jellemezte Weichinger Károlyt, aki egyébként Kotsis mellett, külsős

5. kép Hüttl Dezső: Szent Imre autóbuszgarázs. Forrás: *Magyar Építőművészet* 30. (1930) 10–11. 7.

konzulensként kezdte tanári pályáját,¹¹ majd a II. világháborút követően az építészkar egyik legmeghatározóbb oktatója lett *Csonka Pál*, *Rados Jenő* és *Bardon Alfréd* mellett.

A II. világháború történései ellenére 1945 után a Műegyetemen szinte töretlenül folytatódott az alapvetően modern szemléletű építészetoktatás, jelentősebb változásokat inkább a fordulat éve hozott. Az állami tervezőirodák létrehozásával megszűnt a magánpraxis lehetősége, és ezzel a két világháború közötti időszakra jellemző felállítás is érvényét veszítette az építészkaron,¹² tehát hogy korábban egy tanszék általában önálló, a tanszék vezető professzorhoz köthető tervezőműhelyt is jelentett. Hüttl Dezső például nyugdíjaztatásáig, 1940-ig az Újkori Építészeti Tanszék vezetőjeként az egyetemen működtette magánirodáját, ahol olykor a tanszéki kollégákat és a hallgatóit is foglalkoztatta. Az újkori építészetben jártas kollégák főként a historizáló épületek díszítőelemeinek és tagozatainak korrigálásában vettek részt.¹³

A kommunista hatalomátvételt követően, 1949 végén, 1950 elején több oktatót elküldtek az építészkarról, így Kotsis Ivánt, *Kotsis Endrét*, *Arvé Károlyt*, *Dümmelring Ödönt*, és helyükre új, a pártvezetés szempontjából megbízható tanárokat neveztek ki.¹⁴ Lényeges változást jelentett továbbá, hogy ettől kezdve az ideológiai tárgyak (politikai gazdaságtan, marxizmus-leninizmus), a honvédelmi ismeretek és az orosz nyelv meghatározó óraszámban szerepeltek a tanrendben. Ezen órák mellőzése ráadásul komoly következményekkel, akár elbocsátással járt. Ezek a tárgyak, mint „legfontosabbak” minden félévben az első helyen szerepeltek a hallgatók indexében, akárcsak az általános- és középiskolai bizonyítványokban a magatartás/szorgalom értékelések.¹⁵

Az 1949/50-es tanévtől kezdve bevezették a tagozati rendszert az építészkaron (A/B, tervező/kivitelező, majd építőművész/építőmérnök), hogy a valós igényekhez jobban alkalmazkodjanak már az oktatás területén is. A tagozati rend gondolata tulajdonképpen nem volt teljesen új. Már évtizedekkel korábban felmerült, hogy egyfajta specializálódásra kellene lehetőséget adni az építészképzésen belül. 1919-ben Kotsis Iván nyújtotta be javaslatát, mely szerint a két felső évfolyamban érdemes lenne néhány külön tárgyat oktatni a művészi, és néhányat a műszaki beállítottságú hallgatók számára. Ezt az előterjesztést végül nem fogadták el, de majdnem húsz évvel később, az 1947/48-as tanévben a negyedéves hallgatók részére a tanrendbe illesztettek né-

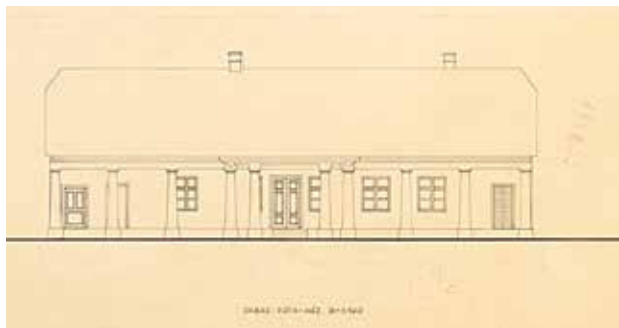
hány „tagozati tárgyat”¹⁶, melyek segítségével a tervezés, a művészettörténet, illetve a szerkezet- és statika iránt érdeklődők szerezhettek az egyes témákban mélyebb ismereteket.¹⁷ Az 1949/50-es tanévtől kezdve már nagyobb különbséget tettek a két tagozat tanrendje között, ugyanakkor mindvégig ügyeltek arra, hogy a két-ő között megmaradjon a szerves kapcsolat.¹⁸ A II. világháborút követően jelentősen megnőtt a hallgatóság létszáma, és ezt csak tovább fokozta az esti és a levelező képzés bevezetése. Az oktatás évfolyamonként átlagosan 17–20 tanuló körében zajlott, melyekbe vagy „A” vagy „B” tagozatos hallgatók jártak, vegyes tanköröket nem állítottak fel.¹⁹

A szakmai tárgyakat, és valamennyire a tagozatos rendszert is érintette a második fordulópontra tekinthető 1951-es év, melynek végére lezárult a nagy építészeti vita, amely a szocialista realista stílus egyértelmű győzelmét jelentette a modernizmussal szemben.²⁰ A határozatokat és legfontosabb teendőket csak októberben hozták széles körben nyilvánosságra a Magyar Építőművészek Első Országos Kongresszusán,²¹ de a szocreál „győzelméről” már korábban is lehetett tudni, sőt el is várták a tájékozottságot például az építészkarra jelentkező hallgatóktól. *Szörényi Egon* 1951 nyarán adta be jelentkezését a Műegyetemre. A felvételin a matematikai és egyéb szakmai kérdéseken túl megkérdezték, hogy tudja-e, mi zajlik az építészszerkeztésben, és hogy mi a véleménye a vitáról? Szörényi szerencsére pontosan tudta, hogy mi a „helyes” válasz, és így végül felvették az egyetemre.²²

Az építészeti vita két főszereplője, a modernizmust védő *Major Máté*, illetve a „koz-mopolita, nyugati behatás ellen” küzdő *Perényi Imre* egyaránt a Műegyetem építészkarának viszonylag újonnan kinevezett oktatói közé tartoztak, nem véletlenül szerepeltek a felszólalásokban is kiemelt helyen az építészetoktatás reformjának kérdése. Perényi a *Nyugati dekadens áramlat a mai építészetben* c. vitaindítójában a 4. pontban említette meg a problémát: „Rendet kell teremteni az építészeti oktatás és az építészeti továbbképzés területén.”²³ Az októberben megrendezett kongresszus határozataiban is az első pontok között, a II/2. pont alatt foglalkoztak az építészetoktatás kérdéskörével: „Szükségesnek tartja a kongresszus a magyar építőművész-képzés megvalósítását. Ennek érdekében egyetemi építőművészet-oktatásunk és nevelésünk rendjének, módszereinek és tartalmának átforgalmazásánál a Szovjetunió építőművész-képzéseinek tanulságai

6. kép Dabas, Csajághy kúria felmérése. Forrás: BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék Rajz- és Fotótára, 104721

7. kép Dabas, Róth-ház felmérése. Forrás: BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék Rajz- és Fotótára, 104704

veendők figyelembe. Hangsúlyt kell kapnia ebben az oktatásban és nevelésben – az általános építésztechnológiai ismeretekeken túl – az egyetemes történeti és ezen belül a hazai építőművészet alkotó- és formálómódszerei megismertetésének.²⁴ De mindezt hogyan vélték megvalósíthatónak a gyakorlatban?

Az elképzelésekkel és tervekkel kapcsolatban részletes információkat találhatunk a *Magyar Építőművészet* 1952/5–6-os számaiban, melyeket szinte teljes egészében az építészoktatás témájának szenteltek. A közölt cikkekből érzékelhető, hogy a stílusvitát követően lázas munkába kezdtek a kar egyes oktatói, hogy összeállítsák a megfelelő tanrendet, mely lehetővé teszi, hogy rövid időn belül a szocreál építészet bázisává váljon a műegyetemi építészképzés, de ezen belül is leginkább az építőművész tagozat. Ugyanis ekkoriban már napirenden volt az új Építőipari Műszaki Egyetem felállításának gondolata, melynek megvalósulása esetén az építőművészettel már, mint önálló karral számoltak.²⁵ Szovjet mintára építészeti termékmúzeum alapítására is sor került volna az egyetem területén belül, illetve olyan termek létesítésére, melyek lehetővé tették volna a művészképzésnek jobban megfelelő atelier-nevelést. Minderre végül nem került sor a politikai változások, valamint Kardos György rektor 1953-as halála következtében.²⁶

Az 1952-es tanrend készítőinek nemcsak a szocreál építészet megvalósításához szükséges feltételek előteremtése volt a céljuk, hanem hogy – az elvárásoknak megfelelően – gyökerestül felszámolják a modernista építészet jelenlétét a hallgatói tervekben. Utóbbi miatt szerettek volna módosítani a lakó-, közép-, és ipari épületek ter-

vezéséről szóló előadásokon, annyiban, hogy ne csak funkcióismékat, alaprajzi rendszereket mutassanak be az oktatók,²⁷ hanem térjenek ki az épületek művészi megformálásának kérdéseire is.²⁸ A megkérdezett egykori hallgatók visszaemlékezései alapján erre végül nem került sor.

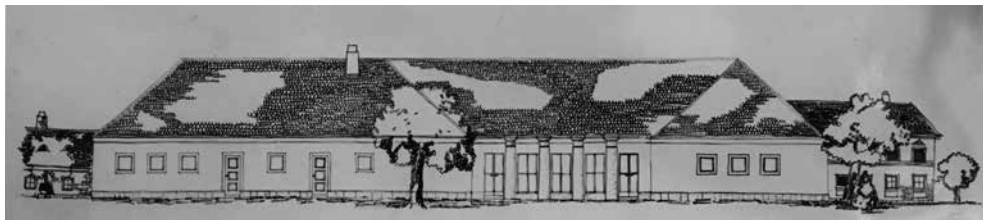
A szocreál építészeti megteremtéséhez, ahogy azt az első kongresszus határozataiban is kimondták, elengedhetetlen volt a magyar építészet haladó hagyományainak, mindenekelőtt a reformkor klasszicista építészetének feltárása. Ennek érdekében a tanrendben ismét előtérbe került a magyar építészettörténet oktatása, jellemzően a felsőbb évfolyamokban. Ezen kívül az Építészettörténeti Tanszékeken olyan feladatokat is hirdettek, melyek a magyar klasszicista építészet alaposabb megismerését tették lehetővé a hallgatóság számára. Ilyen volt például a dabasi és a győni kisnemesi kúriák felmérése 1951–52-ben²⁹ (6–7. kép). Kathy Imre és Szentkirályi Zoltán a következőképp fogalmazták meg az ehhez hasonló felmérési gyakorlatok fontosságát: „*Haladó építészeti hagyományainkkal való foglalkozás, azok ismerete és feltárása segít bennünket építészetiünk mai problémáinak megoldásában, azért nagy jelentőségű, hogy műemlékeink felmérésében a nyár folyamán az építészhallgatók igen nagy számmal vettek részt. Ennek mellett, hogy bővítik építészettörténeti emlékeink tervtári anyagát, nagy jelentősége van az oktatómunka, az építésznevelés szempontjából is. Ez lehetővé teszi egyes emlékek pontos és részletes megismerését, az egyes építészeti elemeket felhasználásuk helyén, életszerűen a valóságban láthatják, melyeknek lerajzolása bővíti formaismeretüket és rajzkészségüket, mely elengedhetetlen egy helyes*

értelemben vett művészi fantázia kialakításához.”³⁰ A kismemesi kúriák világának átírata később valóban meg is jelent a hallgatói terveken, akárcsak az állami megrendelésekre készült épületterveken³¹ (8–9. kép).

A felsoroltakon túl néhány régi-új tárgy bevezetésével próbálták meg elősegíteni a szocreál építészet megteremtését az oktatásban. Ilyen volt az *Építészeti alaktan*, majd a felsőbb évfolyamokban az *Építészeti kompozíció*, valamint a Rajzi Tanszék tárgya, a 23 évnyi szünet után újraindított *Ékítménytan*. Mindhárom tárgy tulajdonképpen a történeti építészeti formáinak, díszítőelemeinek felhasználhatóságával és a kompozíciós készségek fejlesztésével foglalkozott. Az *Építészeti alaktan* és az *Építészeti kompozíció* egymásra épülő tárgyak voltak, melyek segítségével az egyes díszítő- és tagolóelemek megismerésétől kezdve jutott el a hallgatóság az ezekből kiinduló homlokzatképzésig, majd az épületcsoportok és a belső terek komponálásáig. Az ismertetett díszítő- és tagolóelemek, akárcsak az *Ékítménytan* előadásokon, elsősorban a szocreál szempontjából is hasznosítható építészeti korszakokból származtak, így mindenekelőtt a magyar klasszicizmusból.³² Az említett tárgyakat szoros összefüggésben képzelték el a tervezési gyakorlatokkal, vagy

ahogy Bonta János fogalmazott: „Az építészeti kompozíciók terén gyűjtött tapasztalatok és ismeretek gyakorlótere a művészi alkotás, a tervezés.”³³ Az *Építészeti alaktan* és *kompozíció* koncepciója Kardos Györgytől és Weiner Tibortól származott, ők, valamint Major Máté adták elő a tárgyakat az egyes félévekben az 1950–55 között, az Építésztechnika Kar Tanulmányi Osztálya, majd a Dékáni Hivatala által kiadott órarendek tanúsága szerint.³⁴ Mindössze néhány évig, tehát nagyjából a szocreál stílusdiktátum lecsengéséig szerepeltek a tárgyak az órarendben, így talán egyetlen évfolyam vett részt teljes egészében az egymásra épülő előadásokon és gyakorlatokon.

Major Máté már a kezdetektől sem értett egyet az *Építészeti kompozíció* bevezetésével, különösen azzal a gyakorlati feladattal, mely során a hallgatók egy „üres” homlokzatrajzot kaptak, amelyen a berajzolt nyílásokat kellett a szocreálnak megfelelő ablak- és ajtókeretézésekkel és egyéb díszítőelemekkel ellátniuk.³⁵ Ez a gyakorlat valójában csak azt erősítette, hogy a hallgatóság a szocreálról egyre inkább mint egyfajta applikáló módszerről kezdett gondolkodni. A kompozíciós feladatokkal persze nyilvánvalóan nem ezt az eredményt kívánták elérni a tárgy kidolgozói, hanem hogy egymásra épülő reprezentatív tere-

8. kép Varga László: Képzőművészeti iskola, 1954. Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói terveyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

9. kép Erdős A.: Kultúrház, 1954. Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói terveyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

ket és ehhez méltó homlokzatokat tervezzenek a hallgatók. Utóbbit nemcsak a gyakorlatban várták volna el, hanem elméletben is számonkérték. Az egyik *Politikai gazdaságtan* óra alkalmával például azt a kérdést tette fel a hallgatóságnak a tárgy előadója, hogy hogyan kell megtervezni egy szocialista realista házat? *Iff. Schömer Ervin* szólt hozzá a kérdéshez, hogy megtörje a kínos csendet: „*Végül felálltam, és azt válaszoltam, amit édesapámtól [a KÖZTI-ben dolgozó id. Schömer Ervintől] is hallottam: megtervezzük az épületet, mondjuk egy óvodát, majd odateszünk elé egy-két pillért meg tilpanont és így már kész is a szocialista realista stílusú ház. A tanárnőnek persze nem tetszett a válasz. A szocialista realista épületeket belső érzésből kell tervezni, a szocialista lendület visz bennünket előre az örök kommunizmus felé! – szidalmazott minket. Aztán végül csak hazamehettünk.*”³⁶

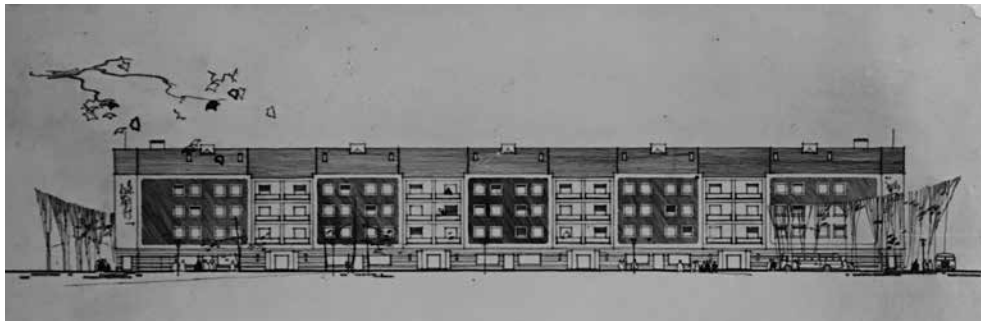
Az állami tervezőirodákban folyó feladatokba valamennyire a hallgatóknak is volt alkalmuk betekinteni, hiszen a felsőbb évfolyamosok külön engedéllyel heti néhány órás rajzolói munkát vállalhattak tanulmányaik mellett a különböző tervezőintézetekben. Többen, így például *Iff. Schömer Ervin* is azt tapasztalták, hogy túlök, műegyetemi építészhallgatóktól valamelyest kevesebbet vártak el a stílusdiktátummal kapcsolatban, mint az állami tervezőirodákban dolgozó építészekről. Ez leginkább a modern építészet iránt a szocreal ideje alatt is elkötelezett oktatóknak volt az érdeme, akik igyekeztek mindent megtenni azért, hogy az új nemzetközi építészeti törekvések valamilyen módon eljussanak a hallgatóság egy részéhez. Weichinger Károly, a Középülettervezési Tanszék vezetője például egy – politikai szempontból is – megbízható hallgatókból álló, kis létszámú csoportnak tartott titkos előadásokat, melyeken ábrák, reprodukciók segítségével hívta fel a figyelmet a modern építészetre.³⁷ Hasonló céllal szerveződött kis létszámú szakmai-baráti kör *Pogány Frigyes* és *Sódor Alajos* oktatók körül, melynek tagjai olykor képzőművészeti műhelyeket látogattak meg, mások a nyugati építészeiről beszélgettek. *Pogány Frigyes* 1954–55 körül egy alkalommal a nyugati, elsősorban a svájci egyházi építészeiről tartott beszámolót, ami akkor is nagy bátorságra vallott, ha csak néhány szakmabeli hallotta előadását.³⁸ Egyházi épületek ebben az időben nem születhettek az állami tervezővállalatokban,³⁹ és az oktatásban sem adtak ki ilyen típusú épület tervezésére feladatot.

A titkos előadásokon túl valamennyire a szakfolyóiratokból és a szakkönyvekből is tájéko-

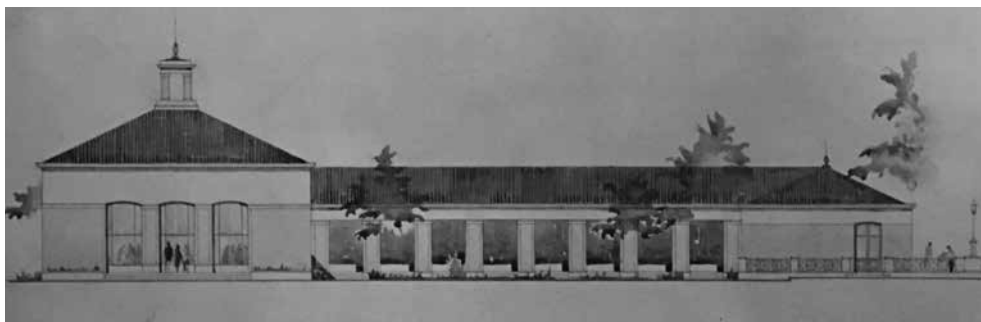
zódhattak a hallgatók a nyugati építészeiről, igaz, nem fértek hozzá mindenhez az egyetemi könyvtárban, de a tanszékeken is megvoltak még a korábban beszerzett publikációk. Ezen kívül a hallgatói munkavállalás következtében sokak számára az állami tervezővállalatok szakkönyvtára is rendelkezésre állt. A BME Középülettervezési Tanszék könyvtárában van egy jól elkülöníthető állomány, mely a skandináv államok 1920–1950 közötti építészetéről szól. Az egyik kiadványt még 1946-ban ajándékozták *Kiss Tibor* tanszékének, a II. Épülettervezési Tanszéknek a Dániából, illetve Svédországból hazatért hallgatók.⁴⁰ Az 1944-ben Németországba „*kitelepített*” építészhallgatók és oktatók⁴¹ a menekülést követően szakmai téren is sok tapasztalatot szereztek az északi államokban töltött egy-másfél év alatt. 1946–47-ben tértek vissza a Műegyetemre, hogy befejezzék félbehagyott tanulmányaikat, mely idő alatt évfolyamtársaikkal és oktatóikkal is megosztották kinti tapasztalataikat.

A skandináv klasszicizáló modern építészet ráadásul később, a szocreal időszakban is alkalmazhatónak bizonyult,⁴² ahogy ezt egyes állami építkezések, így például a Műegyetem 1951–55 között megvalósult új épületei is megerősítették.⁴³ A hallgatók közül is sokan indultak el az északi klasszicizáló modern építészet irányába, persze a másolás ez esetben sem volt elfogadott. *Guth Ferenc* esete jól mutatja ezt a hozzáállást: az '56-ban külföldre menekült építész negyedéves hallgató korában egy dán hotel mintájára – melynek képét szakfolyóiratokban látta – határozottan ablakokat tervezett az épületére a tervezési gyakorlaton. Weichinger Károly az egyértelmű átvétel miatt „*hibrid jampec architektúrának*” nevezte a megoldást és nem fogadta el a tervet, de egy fél évvel később, a javítást követően már jelesre értékelte a munkát.⁴⁴ A BME Középülettervezési Tanszéken őrzött, 1954–55-ben készített hallgatói tervekről készült fotók egy részén mindenestre érezhető az északi modern építészet hatása, a valószínűleg látott „*minták*” alkalmazása és tovább gondolása⁴⁵ (10. kép).

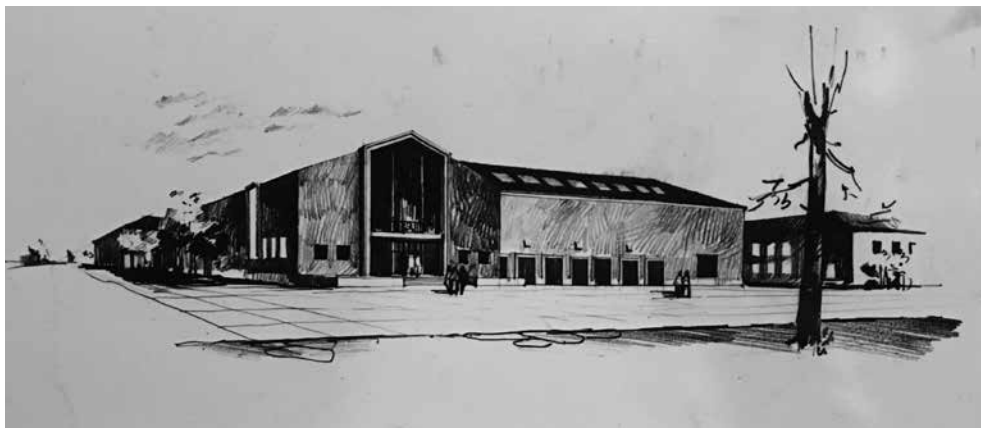
Voltak ezen kívül más módszerek is, melyek megkönnyítették a hallgatók helyzetét az építészkaron. Egyes professzorok engedélyével a tehetségesebb diákok párhuzamosan két tervet készítettek a beadásokra: egy hivatalosat a szocrealnak megfelelő stílusban és egy titkosat modern szellemben.⁴⁶ Az értékeléskor az oktatók feltehetőleg mindkét munkát figyelembe vették. Ehhez hasonló megoldást jelentett a már említett „*applikálás*”, tehát hogy a hallgatók, így például

10. kép Kéry Zoltán: Lakóházak, 1955. Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

11. kép Kiss Tibor: Fürdőigazgatóság, 1954. Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

12. kép Tarnay István: Múzeum, 1954. Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény a BME Középülettervezési Tanszékén

Szörényi Egon alapján véve funkcionalista épületet terveztek, melyet a végén elláttak a szükséges díszítőelemekkel.⁴⁷

Ugyancsak járható útnak bizonyult, ha a diákok a magyar népi építészet hagyományához fordultak, mely különösen az alsóbb évfolyamokban kiadott tervezési feladatok alkalmával jelentett kiindulási alapot. Ifj. Schömer Ervin visszaemlékezése szerint ez a hagyomány a hallgatóság nagy részének körében olyan erős hatással bírt, hogy az oktatóknak a stílusdiktátum idején tulajdonképpen sem a modern építészeti tiltásával, sem pedig a szocreál erőltetésével nem kellett foglalkozniuk.⁴⁸ Ilyen módon sikerült úgy megfelelni az elvárásoknak, hogy közben valamennyire ki is tértek előle, hiszen *Callmeyer Ferenc* megfogalmazta: „... a népi építészeti ... fő jellemzője, hogy logikus. A parasztember csak oda tett ablakot,

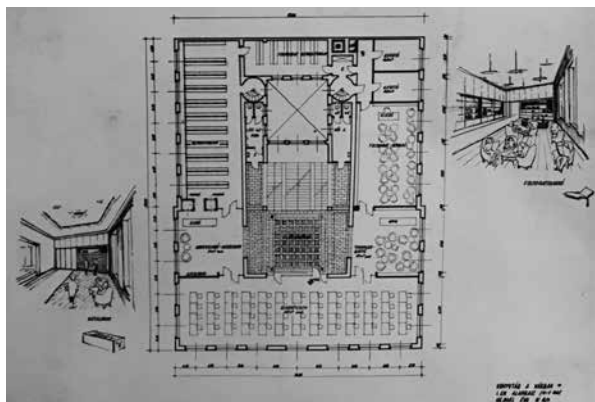
ahová kellett, csak ott festett, ahol szükséges volt. Nem volt dekoráció, szöges ellentéte volt ez a szocialista realizmusnak.”⁴⁹

A szocialista realista stílusdiktátum keretében elképzelt építőművész képzésben különösen nagy gondot fordítottak a művészi rajzoktatásra: az építészeti grafikán túl alakrajz, vízfestés és mintázás is szerepelt a tanrendben. A rajzi tárgyak persze a profilnak megfelelően nagyobb százalékban voltak jelen az építőművész tagozat órarendjében. Az építőművész tagozatra egyébként – nem feltétlenül igazságosan – kezdetben kizárólag a rajzi tudás alapján lehetett bekerülni.

Az 1950-es évektől kezdve újra előtérbe került az építészet és a társ művészetek kapcsolata, melynek következtében a tanrendben jelentős szerepet szántak a képzőművészet története oktatásának. A tárgyat Pogány Frigyes adta elő, akinek az órai rendkívüli érdeklődésre tettek szert, ugyanis nemcsak a műegyetemi hallgatók, hanem más egyetemek diákjai is beültek a terembe. Ezáltal rövid „utazásokat tehettek” a világ különböző tájaira, ha már erre a vasfüggöny lezárását követően sokáig nem volt lehetőségük.⁵⁰

Igaz ugyan, hogy a stílusdiktátum idején az építészet művészi oldala került kiemelt helyzetbe, de a mérnöki ismeretek minél alaposabb átadását legalább olyan fontosnak tartották mindkét tagozaton. Csonka Pál személyében kiváló szakembert, oktatót és nevelőt ismerhettek meg a hallgatók a statika előadásokán. A professzor neve sokáig külföldön is garanciának számított; *Czurda Györgytől* Svájcban, az 1970-es években nem is a diplomát kérték el az állásinterjúban, hanem arra voltak kíváncsiak leendő munkaadói, hogy az indexében szerepel-e Csonka Pál órája és aláírása.⁵¹

Az állandó változások, tanrendmódosítások miatt az egykori hallgatók különféleképpen éltek meg a műegyetemi építészetoktatást. Voltak, akik a szocreállal már mint felsőbb évfolyamosok találkoztak, az 1951/1952-ben beiratkozott hallgatók életében szinte a kezdetektől jelen volt a stílusdiktátum, de az 1953/54-ben felvettek már gyakorlatilag nem is érintette a stíluskérdés és a hozzá kapcsolódó problémák. Az első évben ugyanis nem szerepelt tervezési feladat a tanrendben, később pedig már csak a szocreál lecsengéséről értesültek. *Sámsondi Kiss György* 1956 körül a KÖZTI-ben, *id. Schömer Ferenc* vezetése alatt dolgozott negyedéves hallgatóként a szegedi párt ház terveinek elkészítésén. A pártbizottság a programmal együtt egy indikatív tervet – vagy inkább festményt – is küldött az építészeknek, mely egy timpanonos, vörös csillagos, reprezentatív

13. kép Hajnal Éva: Könyvtár a várban, 1954.

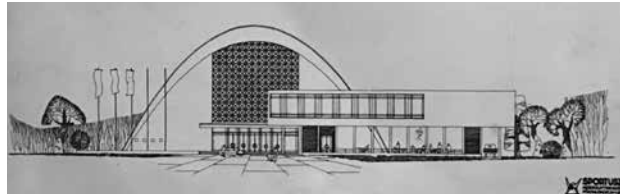
Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói terveysűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

épületet ábrázolt. Az enyhülést jól mutatja, hogy ezen az építészek csak nevettek egyet, kifüggesztették a képet a falra, majd hozzáálltak a modern stílusú új épület megtervezéséhez.⁵²

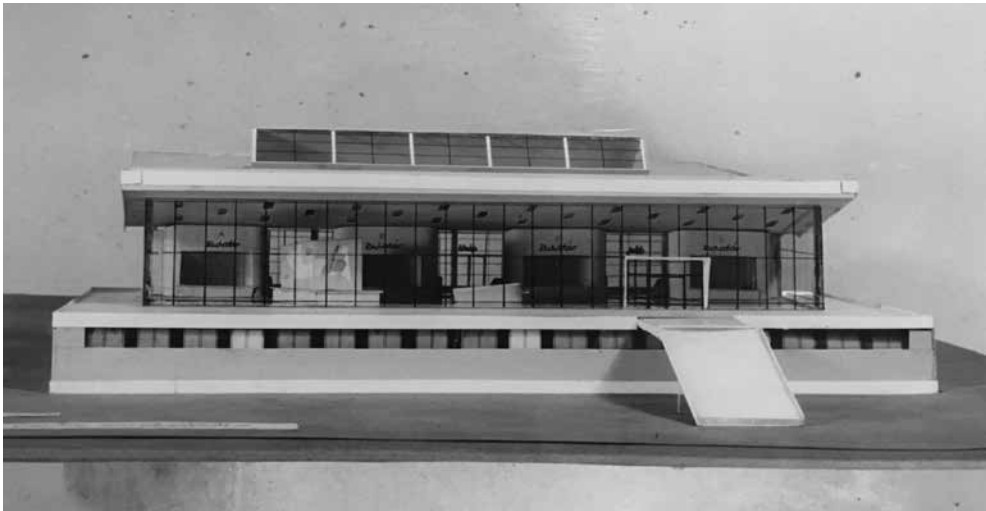
Az 1954–55-ben, Weichinger Károly által összeállított hallgatói tervgyűjtemény⁵³ egészen mindenesetre még érezhető a szocreál jelenléte (11–14. kép). Hruscsov 1954. évi beszéde után azonban hamarosan változás következett be a magyar építészetben és párhuzamosan az építészoktatásban is. Megkezdődött a magyar szocialista építészet új irányainak keresése, mely előbb-utóbb új korszakhoz vezetett, amelyet leginkább az előregyártással, típustervek készítésével és a technikai újításokkal lehet jellemezni.⁵⁴ Sokaknak azonban már nem volt lehetőségük részt venni ebben az útkeresésben, mert az 1956. október 23-i forradalom leverését követően elhagyták az országot. Az elmenekült '56-os építészek és hallgatók valamivel hamarabb csatlakozhattak a legújabb építészeti törekvésekhez, és meg is ragadták a lehetőséget,⁵⁵ ami ugyancsak azt támasztja alá, hogy a szocreál stílusdiktátum valójában nem okozott akkora törést a hallgatók szakmai fejlődésében. A külföldön elért eredményekhez ezen kívül jelentősen hozzájárult a Műegyetemen megszerzett alaptudás és rajzi készség. Igaz, az itthon maradt építészhallgatóknak is újból lehetőségük nyílt 1956 után haladó szellemű építészeti megfogalmazásokra. Ismét előtér-

14. kép Rimanóczy Gyula: 600 személyes mozi, 1954.
Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

15. kép Aradi Tibor: Sportuszoda, 1956 körül.
Konzulens: Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény (1956 után), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

16. kép Székely József: Teniszcsarnok, 1960 körül. Konzulens Weichinger Károly. Forrás: hallgatói tervgyűjtemény (1956 után), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)

be kerültek a modernebb formavilágot megengedő szerkezeti megoldások, még a középületek esetében is (15–16. kép).

A műegyetemi építészettoktatásban a II. világháborút követő években két jelentős fordulópont azonosítható a dokumentumokon alapuló korábbi tudományos írások és a legújabb interjúalapú kutatások szerint: 1948 és 1951, mely párhuzamba állítható az állami irodákban zajló tervezés történetével. A további kutatások során érdemes lenne közelebről megvizsgálni, hogy az 1954-es év új (építés)politikai irányelvei, illetve a hazánk történetében meghatározó 1956-os év milyen szempontból és mennyire tekinthető fordulópontnak? A forradalmat követő események jelentősen módosították a hallgatói és oktatói létszámot, ugyanakkor a stílusdiktátummal kapcsolatos enyhülés már valamivel korábbra tehető az oktatásban.

A kutatás folytatásaként készülő újabb interjúk tovább árnyalhatják az 1945–56 közötti építészettoktatásról eddig kialakult képet, ahogyan az esetlegesen előkerülő, eddig nem ismert vagy nem publikált hallgatói tervek, feladatok is. Fontos kérdéskört jelent, hogy az állami tervezővállalatok korában milyen lehetőségek adódtak a hallgatók és oktatók szakmai együttműködésére, és ehhez kapcsolódva, hogy milyen állami tervezési feladatokat kaptak az egyes tanszékek? Milyen gyakorisággal és milyen témában hirdettek hallgatói tervpályázatot a Műegyetemen? És pontosan milyen okból nem engedélyezték az építészkarnek az 1950-es években, hogy önálló tervezőintézetet állítson fel?⁵⁶

A tárgyalt időszakból származó, viszonylag nagyszámú hallgatói terv adatbázisának elkészítése és folyamatos bővítése ugyancsak hozzájárulhat a kutatás eredményességéhez. Az adatbázis, összevetve a korabeli külföldi szakirodalommal sokat segíthet az észak-európai építészettel való stíluskapcsolat alaposabb feltárásában, vagy további előképek keresésében. Ezáltal a kutatás térben és időben is kitágulhat, és új irányokat nyitva alkalmat adhat párhuzamok keresésére a Keleti Blokk más országainak építészkiépítésével, de hasonlóképpen fontos összehasonlításokra más magyarországi, művészeti egyetemek 1945–56 közötti oktatásával, különös tekintettel az 1951–54 közötti időszakra.

JEGYZETEK

- 2016-tól kezdve eddig 25 interjú készített a tanulmány társszerzője, Karácsony Rita az egykori hallgatókkal.

- Dr. Szentkirályi Zoltán: *Az építészkiépítés 30 éve 1945-től napjainkig*, Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 1975, kézirat. 26.
- Istvánfi Gyula: Adatok a magyar építészkiépítés műegyetemi történetéhez 1945-1990. Rendszer-váltástól rendszerváltásig. *Építés – Építészettudomány*, 43 (2015), 1–2. 1–54.
- Kotsis Iván: *Életrajzom*, HAP Galéria – Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2010. 173.
- Fehér, Krisztina – Krähling, János: Építészettörténet és építészeti tervezés – Az építészoktatás megújulásának kérdései az 1930-as Nemzetközi Építészkonferenciára műegyetemi kiállítása kapcsán. *Építés – Építészettudomány*, 47. (2018). 1–2. 3.
- Komor Marcell *Az építészstanárok hivatásáról* c. cikkében sürgeti a változást az építésznevelésben, ugyanakkor elismeri Hüttl Dezső és Kotsis Iván professzorok első lépéseit a modern építészeti irányába. *Tér és Forma*, 2. (1929) 3. 92–98.
- A Budapesti M. Kir. József Műegyetem építész-hallgatóinak kiállítása 1930. *Technika*, 11. (1930) 7. 1–5. + mellékletek.
- Dr. Hüttl Dezső építőművész, Rektor Magnificus székfoglaló beszédéből: „A modern építésznevelésről”, *Építő Ipar – Építő Művészet*, 54. (1930.) 39–40. 155–57.
- Karácsony Rita: Hüttl Dezső (1870–1945), az első építészdoktor. In: Rizmnyai József (szerk.): *Építőművészek a historizmustól a modernizmusig*, Terc, Budapest, 2018. 144–175.
- Kotsis Iván: Építésznevelés a Műegyetemen. *Tér és Forma*, 3. (1930). 3. 195.
- Kotsis 2010, 173.
- 1950-től Építészmérnöki Kar, előtte Építészmérnöki Osztály
- interjú dr. Seidl Ambrussal, 2018.
- Istvánfi 2015, 5.
- interjú Sámsondi Kiss Györggyel, 2018.
- A. Fejezetek a szerkezetanból (Csonka Pál), B. Fejezetek az építészettörténetből (Rados Jenő), C. Fejezetek a tervezésből (Weichinger Károly)
- Kotsis 2010, 188.
- Szentkirályi 1975, 24.
- lásd pl.: *Építőipari Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának 1952–53. tanév II. félévi órarendje*, Építészmérnöki Tanulmányi Osztály, Budapest, 1953, sokszorosítás: Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat
- Fehérvári Zoltán – Hajdú Virág – Prakfalvi Endre: *Modern és szocreál*, Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2006. 12–14.
- Major Máté – Osskó Judit: *Új építészeti, új társadalom, 1945–1978*. Corvina Kiadó, Budapest 1981. 98.
- interjú Szörényi Eggonal, 2017.
- Major – Osskó 1981. 46.
- A Magyar Építőművészek Első Országos Kongresszusának határozatai. *Magyar Építőművészet*, 1. (1952) 1. 5.
- Építőipari Műszaki Egyetem programja*, 1952.

- december 21. Budapest 1953. 3–11. (sokszorosította a Közoktatástügyi Jegyzetellátó Vállalat)
26. Istvánfi 2015, 20.
 27. Ilyen volt például a középület-tervezésről szóló előadás. (Weichinger Károly: *Középületek II.* Weichinger Károly műegyetemi ny. r. tanár előadásai alapján készült jegyzet, kézirat, Budapest 1951.)
 28. Bonta János: Harc a szocialista építőművész oktatásért. *Magyar Építőművészet* 2. (1952) 5–6. 216.
 29. További jelentős anyag található a dabasi felmérésekről az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék Építészettörténeti Rajztárában. (Krähling János – Baku Eszter – Fehér Krisztina: *Építészettörténeti rajztár* 3., BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2017. 104689–104732) Ugyancsak ebbe a körbe tartozik a győni Halász-kúria felmérése. (104733–104735)
 30. Kathy Imre – Szentkirályi Zoltán: A XIX. század elejének köznemesi építkezései – Az Építőipari Műszaki Egyetem építőművész tagozata felmérési munkájából, *Magyar Építőművészet* 2. (1952) 5–6. 250.
 31. pl. Farkasdy Zoltán: egykori Népművelési Intézet, 1952–53. (Endre Prákfalvi – Zoltán Fehérvári: *Ungarische Architektur 1945–59, Eine Skizze der Epoche/Hungarian Architecture 1945–59, Periodization Outline.* In: Adolph Stiller (ed.): *Ungarn – Bauten der Aufbruchzeit 1945–60 / Hungary – Architecture in the Era of Awakening*, Wien, Mury Salzmann 2014. 37.)
 32. Az építőművész tagozat terve, tárgyi felbontás. *Magyar Építőművészet* 2. (1952) 5–6. 221.
 33. Bonta 1952, 216.
 34. *BME Építészmérnöki Kar, Órarend 1950–51. II. félévre*; *BME Építészmérnöki Kar, nappali tagozat, Órarend, 1951–52. I. félév*; *EME Építészmérnöki Kar, nappali tagozat, Órarend 1952–53. I. félév*, Budapest 1952.; *EME Építészmérnöki Karának 1952–53. tanév II. félévi órarendje*, Építészmérnöki Tanulmányi Osztály, Budapest 1953.; dr. Wintache Olga (szerk.): *EME Építészmérnöki Karának 1953–54. tanév I. félévi órarendje*, Építészmérnöki Tanulmányi Osztály, Budapest 1953.; Lantos István (szerk.): *EME Építészmérnöki Kar, 1953–54. évi II. félévi órarend*, Budapest 1954.; *EME Építészmérnöki Karának órarendje, 1954–55. tanév I. félév*, Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatala, Budapest 1954.; *EME Építészmérnöki Karának órarendje, 1954–55. tanév II. félév*, Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatala, Budapest 1955. Az órarendeket a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat sokszorosította.
 35. Major Máté: *Tizenkét nehéz esztendő (1945–1956)*. Lapis Angularis III. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2001. 261.
 36. interjú ifj. Schömer Ervinnel, 2018.
 37. interjú Kiss Zsuzsannával, 2017.
 38. interjú Czurda Györggyel, 2018.
 39. Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet: Magyarország templomépítészete 1945–1964 között, *Építés-Építészettudomány* 44 (2016) 247–315.
 40. Brunnberg, Hans – Neumüller, Hans-Fredrik: *Trettioalets byggnadskonst i Sverige*, Stockholm, Rabén och Sjörgen, 1943
 41. Palasik Mária: *A műegyetemisták Odüsszeiája 1944–46*. Műegyetemi Kiadó, Budapest 2006.
 42. Ferkai András: Építészet a második világháború után. In: Sisa József – Dora Wiebenson: *Magyarország építészetének története*, Budapest, Vince Kiadó, Budapest 1998. 310–12.
 43. Prákfalvi Endre: A szocreál dominanciája, 1951–55. In: Prákfalvi Endre – Szűcs György: *A szocreál Magyarországon*, Corvina, Budapest 2010. 103.
 44. interjú Guth Ferencsel, 2018.
 45. hallgatói tervgyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)
 46. interjú Hajnos Miklóssal, 2017., interjú Sámsondi Kiss Györggyel, 2018.
 47. interjú Szörényi Eggonal, 2017.
 48. interjú ifj. Schömer Ervinnel, 2018.
 49. interjú Callmeyer Ferencsel, 2016.
 50. interjú Czurda Györggyel, 2018.; interjú Sámsondi Kiss Györggyel, 2018.
 51. interjú Czurda Györggyel, 2018.
 52. interjú Sámsondi Kiss Györggyel, 2018.
 53. hallgatói tervgyűjtemény (1954–55), BME Középülettervezési Tanszék könyvtára (raktári jelzet nélkül)
 54. Mariann Simon: *Progressive, Forward-looking and Advanced. Hungarian Architecture and Modernity 1956–62*, Bratislava, *Architektúra & urbanizmus*. 47. (2013) 2. 20–33.
 55. Karácsony Rita: Külföldre kényszerült '56-os építészek életútja és munkássága, adatok egy egyéves építészettörténeti kutatásból. *Műemlékvédelem* 61. (2017) 6. 276–294.
 56. Istvánfi 2015, 18.

manuals made using a laser rangefinder. Finally, a combination of the two was used to make computerized survey drawings.

The group of memories and lineages set up on basis of the structural elements (sanctuary vault, tower), spatial arrangement and detail forms of the studied churches were analyzed on the basis of the literature and our own observations, and from the findings about specific memories we have formed our thesis on the relationship between the monastic orders' building workshops and the village churches. On the one hand, these include the decoding of the workshops' activities from the remnants of today; on the other hand, they deal with workshop relationships that could have an influence on village church architecture and other effects that occurred alongside or as alternatives to them.

Documenting and interpreting the remains of a former parish church network much denser than today may help to gain a deeper understanding of the relationships between the buildings under investigation, and, ultimately, to shade the image of our late medieval archite. 40

Rita Karácsony: The presence of socialist realism in the architectural education at the Technical University of Budapest

This study attempts to look more closely at the architectural education of the Technical University of Budapest in the period of 1949-56, in particular, in the years of the socialist realism style dictate (1951-54). The paper gives some additions to the previous research done on Hungarian architectural education, supported by contemporaneous specialized press and interviews with former architect students. The Socialist takeover brought significant changes in architectural education too, the subjects of the profession, however, were mainly affected by the great architectural debate of 1951 and its consequences. From then on, students were once again expected to design in one uniform style, just like architects working in state-owned design offices. To achieve this goal, some old-new subjects were added to the curriculum and the artistic side of architecture was strengthened even more. Nonetheless, thanks to some professors who were committed to Modernism even during the style dictation, the university succeeded at maintaining a continuity with the previous period of architectural education of a basically modern approach. This way, after the end of the Socialist Realism era, it was possible to continue planning practically where it was left off before 1951. 67

Piroska Varga: Restoration of interiors: reconstruction or new creation?

It is an often-heard myth that interior design begins where architectural design ends. In case of a newly built building, but perhaps for a historic monument it is even more true, the task is to make the interior design responsive and to make it live together with the old and new elements of the house and with the architectural concept of the renovation. In the article, I study the possibilities of interior design of historic monument renovations from the perspective of the designer architect. Different renewed, reinterpreted or preserved interiors are presented here. The analysis focuses primarily on the relationship between the new and the historical space system of the conversion, based on which four types of interior designers' attitudes are distinguished. Innovation within the old – where the emphasis is on the original restoration of old interiors and modernization subordinates them sensitively, almost imperceptibly. Timelessness – where the extension is timelessly adjusted to the space, and by doing so, the designer almost „deceives” the recipient. Linking old and new – where old and new appear in characteristically different materials and structures, and both worlds express their own architectural identity to form a unity together. New in the old – where the architect needs to create the conditions for a new function in an existing spatial structure. There are no exact boundaries between these categories, still setting up and getting to know the groups can be important for becoming conscious in our design attitude throughout the entire creative process..... 80

Györgyi Csontos: An attempt to revitalize the industrial heritage - Ózd, (CultureFactory)

The rehabilitated brownfield area concerned is located in the inclusion-like historical center of Ózd, an industrial town of Northern Hungary being prosperous since the 1800s. Since the end of the heavy

Der erste Schritt bestand darin, die bezügliche Literatur vollständig zu überprüfen und (neu) zu bewerten. Neben der Studie der umfassende Fachliteratur und der Monographien einzelner Kirchen, besuchten und bis angemessener Tiefe vermaßen wir alle Gebäude, die Teil der Forschung sind, weil bei der ausgewählten Gebäudegruppe fast allgemein ist, dass sie mehrere baugeschichtlichen Perioden haben, sie sind bisher benutzt, sie wurden mehrmals umgebaut, und weil nach euer Meinung nach es zur Gestaltung eines objektiven Bildes unbedingt notwendig ist. Das Ergebnis ist eine vollständige Fotodokumentation der ausgewählten 24 Gebäude, ergänzt durch Messungen, die mit Hilfe eines Laser-Telemeters, freihändig aufgezeichnet wurden.

Durch die Analyse anhand der Fachliteratur und unserer eigenen Beobachtungen der Erinnerungsgruppen und genealogische Richtungen, die anhand der strukturellen Elemente (Chorgewölbe, Turm), der Raumstruktur und der Detailformen der analysierten Kirchen bestimmt wurden, erreichten wir unser Thesis von den Feststellungen konkreter Gebäuden zur Beziehung zwischen ständischen Bauwerkstätten und Dorfkirchen. Diese beziehen sich zum einen auf die Ableitung der Tätigkeit der Werkstätten aus den Resten, zum anderen auf die Beziehung zwischen Werkstätten, die die Dorfkirchenarchitektur beeinflussten und die daneben oder als ihre Alternativen aufgetretene sonstige Wirkungen.

Das Dokumentieren und Interpretieren der Überreste eines früheren, sehr dichten Netzwerks von Pfarrkirchen kann dazu beitragen, die Beziehung zwischen der untersuchten Gebäuden besser zu verstehen und letztendlich das Bild unserer spätmittelalterlichen Architektur zu tönen. 40

Rita Karácsony: Gegenwart des sozialistischen Realismus in dem Architekturunterricht der Technischen Universität

Vorliegendes Studium versucht die Zeitperiode zwischen 1949-56 des Architekturunterrichts der Technischen Universität aus Näheren zu untersuchen, auch darunter vor all allem einige Jahre des sozialistischen Stildiktates (1951-54). Die Schrift ergänzt die bisherigen Forschungen über die ungarische Architekturunterricht mit einigen Erläuterungen, wozu die zeitgenössische Fachpresse, sowie die mit den damaligen Architekturstudenten gemachten Interviews Hilfe geleistet haben. Die sozialistische Machtübernahme hat bedeutende Ergänzungen auch in dem Architekturunterricht gebracht, aber die fachlichen Gegenstände wurden am allermeisten nur seitens der großen Architektendebatte des Jahres 1951 und deren Konsequenzen berührt. Von dieser Zeit an wurde wieder eine Planung in gleichartigem Stil von den Studenten erwartet, ebenso von den in staatlichen Konstruktionsbüros arbeitenden Architekten, im Interesse der Verwirklichung von welchem einige alte-neue Gegenstände wurden in die Unterrichtsordnung eingefügt und die künstlerische Seite der Architektur wurde weiter gestärkt. Trotz all dieser, einigen – auch zur Zeit des Styldiktats gegenüber dem Modernismus gebundenen – Universitätsprofessoren dankend – ist es gelungen, die Verbindung mit der vorherigen Zeitperiode, mit der Architekturunterricht grundsätzlich von moderner Anschauung zu aufrechterhalten, auf diese Weise konnte die Planung nach dem Vergehen des Sozialrealismus dort weitergeführt, wo es damit vor 1951 aufgehört wurde. 67

Piroska Varga: Restaurierung von Innenräumen: Rekonstruktion oder Neuschöpfung?

Man kann oft den Irrglauben hören, dass Innenarchitektur dort beginnt, wo die architektonische Gestaltung abgeschlossen ist. Sowohl bei einem neu erbauten Gebäude, aber vielleicht kann man sagen, dass bei einem Denkmal noch mehr eine Aufgabe ist, dass die Innenarchitektur sensibel reagiert und lebt mit den alten und neuen Elementen des Hauses und mit dem architektonischen Konzept der Renovierung zusammen. Im Artikel untersuche ich die Möglichkeiten der Innenarchitektur bei Renovierung der Denkmäler aus der Sicht des Architekten. Verschiedene renovierte, neu interpretierte oder gerade erhaltene Innenräume werden vorgestellt. Die Analyse konzentriert sich in der ersten Linie auf das Verhältnis zwischen dem neuen und dem historischen Raumsystem der Umgestaltung, anhand dessen ich vier Arten von Attituden der Innenarchitekten

